

### 5 кылааска саха литературатын уруогар аннотация

|                                                            |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |                                                            |  |                             |                                                         |  |                                                         |                                             |  |                                                          |                                           |  |                        |
|------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------|--|-----------------------------|---------------------------------------------------------|--|---------------------------------------------------------|---------------------------------------------|--|----------------------------------------------------------|-------------------------------------------|--|------------------------|
| 1. Үөрэх предметин өйдөбүлэ                                | <p>Уус – уран литература оскуолаҕа оҕону кыра сааһыттан ийэ тыл эйгэтигэр киллэрэр, уран тылга уьуйар, иитэр – үөрэтэр сүрүн хайысха. Умсугуйан туран төрөөбүт тылын үөрэтэр оҕо өйө – санаата сайдыылаах, билиилээх – көрүүлээх, олох бүгүннүтүн эрэ буолбакка, бэҕэһэннитин ырыналыыр, сарсыннытыгар эрэллээх буолар.</p> <p>Уус – уран литература сүрүнэ – киһи, эргиччи киһи (суруйааччы, учуутал, уус – уран уобарас, үөрэнээччи), кини өйө – санаата, ийиитэ, уйулҕата, олоҕун мөккүөрэ. Литература уруогун сурун кыһалҕата – киһи, кини олоххо дьулуурдаах, тулуурдаах, ыраас, сырдык, көнүл өйдөөх – санаалаах буолуутугар күнтэн күн сылайбакка, салгыбакка туруулаһыы.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                            |  |                             |                                                         |  |                                                         |                                             |  |                                                          |                                           |  |                        |
| 2. Түмүгү ситиһэргэ ирдэбиллэр                             | <p><b>Үөрэх дэгиттэр үөрүйэхтэрэ; тыыннаах тыл, айар, чинчийэр дьобур:</b></p> <p>Айымньыны аабыыга, ырытыыга үөрэнээччи үөрэх дэгиттэр үөрүйэхтэрин, дьайыыларын ылынар, ичэринэр толору кыахтаах. Уус-уран айымньыны аабыы, ырытыы усталаах-туоратыгар үөрэх үөрэх дэгиттэр үөрүйэхтэрин оҕо тигиһи аабыыттан саҕалаан сыһыа инэринэр. Бу соруугу ситэргэ ордук суолталаах үөрэнээччилэр санааларын сааһылаан суруйар, чинчийэр, айымньылаахтык үлэлиир эйгэлэрин анаан үөскэтэр сорук турар. Оччобуна эрэ уус — уран айымньы муцура суох диридин, санааттан санааны саҕар, толкуйу тобулар, ойу үрдэтэр, киһини айымньылаах үлэбэ, чинчийэр таһымна таһаарар кыахтаабын оҕо итэбэйэр. Санаа тийимтиэ буолуутун ситиһэр инниттэн үлэлэр корүцнэринэн наардаан, ньымалары сырдатты суолун тутустубут. Суругунан үлэлэр, чинчийэр үлэлэр, айымньылаах айар үлэлэр, хоһоонноохтук аабыы, ойгон айар суруйуулар, айымньыттан айымньы.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |                                                            |  |                             |                                                         |  |                                                         |                                             |  |                                                          |                                           |  |                        |
| 3. Түмүк                                                   | <p>6 кылааска саха литературатыгар үөрэтии түмүк ситиһиитэ.</p> <p>Уруокка «метапредмет» (регулятивные, познавательные, коммуникативные ) киирэр. Оҕо билини бэйэтэ үлэлээн ылар. Наадалаах сибидиэнньэни хантан баҕарар (ингэриниэттэн) булары сатыыр. Ким баҕарар кытта сатаан кэпсэтэр-ипсэтэр үөрүйэҕи баһылыыр.</p> <p>Үөрэх стандарда үс бөлөх түмүгү ситиһиэхтээхпитин ыйарын учуоттуурга : тустаах үөрэх биридимиятин атын биридимияттэри кытта алтыһыыга үөскүүр сатабыллар сайдыыларын, оҕо сир-майгы быһыытынан сайдыытын уонна ытык өйдөбүллэр тиһиктэрин баһылааһын (личностные, метапредметные, предметные результаты). Түөрт сүрүн сатабылы инэрэн сайыннаран үс түмүгү ситиһиэххэ сөп:</p> <table><tr><td>1.Тус санааны, сыһыаны сайыннаран үөрүйэх (личностные УУД)</td><td> </td><td>тустаах үөрэх биридимиятин,</td></tr><tr><td>2. Бэйэни салайынар-дьаһанар үөрүйэх (регулятивные УУД)</td><td> </td><td>атын биридимияттэри кытта алтыһыыга үөскүүр сатабыллар,</td></tr><tr><td>3. Билэр-көрөр үөрүйэх (познавательные УУД)</td><td></td><td>оҕо сир-майгы быһыытынан сайдыытын уонна ытык өйдөбүллэр</td></tr><tr><td>4.Бодоруһар үөрүйэх (коммуникативные УУД)</td><td> </td><td>тиһиктэрин баһылааһын,</td></tr></table> <p>Ытык өйдөбүллэри үөрэнээччигэ инэрии түмүгэ:</p> | 1.Тус санааны, сыһыаны сайыннаран үөрүйэх (личностные УУД) |  | тустаах үөрэх биридимиятин, | 2. Бэйэни салайынар-дьаһанар үөрүйэх (регулятивные УУД) |  | атын биридимияттэри кытта алтыһыыга үөскүүр сатабыллар, | 3. Билэр-көрөр үөрүйэх (познавательные УУД) |  | оҕо сир-майгы быһыытынан сайдыытын уонна ытык өйдөбүллэр | 4.Бодоруһар үөрүйэх (коммуникативные УУД) |  | тиһиктэрин баһылааһын, |
| 1.Тус санааны, сыһыаны сайыннаран үөрүйэх (личностные УУД) |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | тустаах үөрэх биридимиятин,                                |  |                             |                                                         |  |                                                         |                                             |  |                                                          |                                           |  |                        |
| 2. Бэйэни салайынар-дьаһанар үөрүйэх (регулятивные УУД)    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | атын биридимияттэри кытта алтыһыыга үөскүүр сатабыллар,    |  |                             |                                                         |  |                                                         |                                             |  |                                                          |                                           |  |                        |
| 3. Билэр-көрөр үөрүйэх (познавательные УУД)                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | оҕо сир-майгы быһыытынан сайдыытын уонна ытык өйдөбүллэр   |  |                             |                                                         |  |                                                         |                                             |  |                                                          |                                           |  |                        |
| 4.Бодоруһар үөрүйэх (коммуникативные УУД)                  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | тиһиктэрин баһылааһын,                                     |  |                             |                                                         |  |                                                         |                                             |  |                                                          |                                           |  |                        |

|  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|--|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|  | <ul style="list-style-type: none"> <li>• Киһи сайдыылаах уонна ситиһиилээх буоларыгар төрөөбүт тылынан аабы суолтатын өйдүүр; уус — уран литератураны тылынан искусство ураты көрүнүн быһыытынан сыаналыыр;</li> <li>• тулалыыр эйгэ туһунан билии — көрүү, аабы көмөтүнэн кэнтирин — диригиirin өйдүүр;</li> <li>• норуот айымньыта уонна уус — уран литература саха төрүт олохун — дьаһабын, историятын, тылын — өһүн, култууратын көстүүтэ буоларын өйдүүр, сыаналыыр;</li> <li>• Саха сириг, Россия уонна аан дойду норуоттарын чулуу айымньыларын ааһан, атын норуот култууратын, литературатын ытыктыыр;</li> <li>• Үтүөнү — мөкүнү, сырдыгы — хараны арааран, сиэри тутуһуу, амарах, аһыныгас, дьонно кыһамныылаах майгы үчүгэйгэ тирдэрин өйдүүр.</li> <li>• Сайыннары түмүгэ:</li> </ul> <p>Аабы үлэтин араас көрүнэр сыал-сорук туруорунар, былаанныыр, түмүгүн сабагалыыр; үлэтин хонтуруолланар, сыаналана үөрэнэр;</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• уруокка, уруок таһынан үлэбэ бэриллибит соруудаһынан араас информационнай эйгэ кыабын талар, туһанар;</li> <li>• уус—уран айымньыга мөккүөр төрүөтүн, сайдыытын быһаарар, үөскээбит көстүүлэри, дьон сыһыанын ырытан дакаастыыр;</li> <li>• уус—уран айымньы сүрүн ис хоһоонун, дьоруойдар араас сыһыаннарын, сүрүн сюжет сайдыытын ырытан, анал бэлиэнэн быһаара үөрэнэр;</li> <li>• аахпытыгар олохуран, тэнниир уонна ойуулуур, учебнигынан үлэлиир;</li> <li>• бэриллибит темаба санаатын сааһылаан айан кэпсиир, суруйар.</li> </ul> <p>Үөрэтии түмүгэ</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• аабы сүрүн үөрүйэхтэрин баһылыыр;</li> <li>• айымньы араас көрүнүн болжойон истэр;</li> <li>• сааһыгар сөптөөх араас көрүннээх тизкиһи үчүгэйдик өйдүүр, ырытар, туһанар;</li> <li>• сөбүлээн аахпыт айымньытын туһунан уһуктубут изиитин үллэстэн санаатын суруйар;</li> <li>• айымньы тылын араас дэгэт суолтатын өйдүүр, эпитети, өс хоһоонун, уус — уран ньыма арааһын кэпсиригэр туһанар;</li> <li>• айымньы ис хоһоонун толору кэпсиир, ырытар дьоһурун баһылыыр; чопчу тизмэбэ араас көрүннээх суругунан айар үлэни толорор.</li> </ul> |
|--|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

### 6 кыласка саха литературатын уруогар аннотация

|                                              |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|----------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p><b>1. Үөрэх предметин өйдөбүлэ</b></p>    | <p>Уус – уран литература оскуолаҕа оҕону кыра сааһыттан ийэ тыл эйгэтигэр киллэрэр, уран тылга уууйар, иитэр – үөрэтэр сүрүн хайысха. Умсугуйан туран төрөөбүт тылын үөрэтэр оҕо өйө – санаата сайдыылаах, билиилээх – көрүүлээх, олох бүтүннүтүн эрэ буолбакка, бэбэһээннитин ырынгалыыр, сарсыннытыгар эрэллээх буолар.</p> <p>Уус – уран литература сүрүнэ – киһи, эргиччи киһи (суруйааччы, учуутал, уус – уран уобарас, үөрэнээччи), кини өйө – санаата, иэиитэ, уйулҕата, олобун мөккүөрэ. Литература уруогун сурун кыһалҕата – киһи, кини олоххо дьулуурдаах, тулуурдаах, ыраас, сырдык, көңүл өйдөөх – санаалаах буолуутугар күнтэн күн сылайбакка, салгыбакка туруулаһы.</p>                                                                                                                                                                                                                                                   |
| <p><b>2. Түмүгү ситиһэргэ ирдэбиллэр</b></p> | <p><b>Үөрэх дэгиттэр үөрүйэхтэрэ; тыыннаах тыл, айар, чинчийэр дьоҕур:</b></p> <p>Айымньыны аабыыга, ырытыыга үөрэнээччи үөрэх дэгиттэр үөрүйэхтэрин дьайыыларын ылынар, ицэринэр толору кыахтаах. Уус-уран айымньыны аабыы, ырытыы усталаах-туоратыгар үөрэх үөрэх дэгиттэр үөрүйэхтэрин оҕо тиэкиһи аабыыттан саҕалаан сыыйа ингэринэр. Бу соруку ситэргэ ордук суолталаах үөрэнээччилэр санааларын сааһылаан суруйар, чинчийэр, айымньылаахтык үлэлиир эйгэлэрин анаан үөскэтэр сорук турар. Оччобуна эрэ уус — уран айымньы муцура суох дирицин, санааттан санааны саҕар, толкуйу тобулар, ойү үрдэтэр, киһини айымньылаах үлэбэ, чинчийэр таһымна таһаарар кыахтааҕын оҕо итэбэйэр. Санаа тийимтиэ буолуутун ситиһэр инниттэн үлэлэр корүцнэринэн наардаан, ньымалары сырдатты суолун тутустубут. Суругунан үлэлэр, чинчийэр үлэлэр, айымньылаах айар үлэлэр, хоһоонноохтук аабыы, ойтон айар суруйуулар, айымньыттан айымньы.</p> |
| <p><b>3. Түмүк</b></p>                       | <p>6 кылааска саха литературатыгар үөрэтии түмүк ситиһиитэ.</p> <p>Уруокка «метапредмет» (регулятивные, познавательные, коммуникативные ) киирэр. Оҕо билини бэйэтэ үлэлээн ылар. Наадалаах сибидиэнньэни хантан баҕарар (интэриниэттэн) булары сатыыр. Ким баҕарар кытта сатаан кэпсэтэр- иптэтэр үөрүйэҕи баһылыыр</p> <p>Үөрэх стандарда үс бөлөх түмүгү ситиһиэхтээхпитин ыйарын учуоттуурга : тустаах үөрэх биридимиэтин атын биридимиэттэри кытта алтыһыыга үөскүүр сатабыллар сайдыыларын, оҕо сиэр-майгы быһыытынан сайдыытын уонна ытык өйдөбүллэр тиһиктэрин баһылааһын (личностные, метапредметные, предметные результаты). Түөрт сүрүн сатабылы инэрэн сайыннаран үс түмүгү ситиһиэххэ сөп:</p> <p>1.Тус санааны, сыһыаны сайыннаран үөрүйэх (личностные УУД)   тустаах үөрэх биридимиэтин,</p>                                                                                                                             |

|  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|--|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|  | <p>2. Бэйэни салайынар-дьаһанар үөрүйэх <i>(регулятивные УУД)</i>   атын биридимизтэри кытта алтыһыга үөскүүр сатабыллар,</p> <p>3. Билэр-көрөр үөрүйэх <i>(познавательные УУД)</i>   оҕо сизэр-майгы быһыытынан сайдыытын уонна ытык өйдөбүллэр</p> <p>4. Бодоруһар үөрүйэх <i>(коммуникативные УУД)</i>   тиһиктэрин баһылааһын,</p> <p>Ытык өйдөбүллэри үөрэнээччигэ инэрии түмүгэ:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Киһи сайдыылаах уонна ситиһиилээх буоларыгар төрөөбүт тылынан аабы суолтатын өйдүүр; уус — уран литератураны тылынан искусство ураты көрүнүн быһыытынан сыаналыыр;</li> <li>• тулалыыр эйгэ туһунан билии — көрүү, аабы көмөтүнэн кэниирин — дириңиирин өйдүүр;</li> <li>• норуот айымньыта уонна уус — уран литература саха төрүт олохун — дьаһабын, историятын, тылын — өһүн, култууратын көстүүтэ буоларын өйдүүр, сыаналыыр;</li> <li>• Саха сирин, Россия уонна аан дойду норуоттарын чулуу айымньыларын ааһан, атын норуот култууратын, литературатын ытыктыыр;</li> <li>• Үтүөнү — мөкүнү, сырдыгы — хараны арааран, сизэри тутуһуу, амарах, аһыныгас, дьонно кыһамньылаах майгы үчүгэйгэ тиэрдэрин өйдүүр.</li> <li>• Сайыннары түмүгэ:</li> </ul> <p>аабы улэтин араас көрүнэр сыал-сорук туруорунар, былаанныыр, түмүгүн сабаҕалыыр;үлэтин хонтуруолланар,сыаналана үөрэнэр;</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• уруокка, уруок таһынан үлэбэ бэриллибит соруудабынан араас информационнай эйгэ кыабын талар, туһанар;</li> <li>• уус—уран айымньыга мөккүөр төрүөтүн, сайдыытын быһаарар, үөскээбит көстүүлэри, дьон сыһыанын ырытан дакаастыыр;</li> <li>• уус—уран айымньы сүрүн ис хоһоонун, дьоруойдар араас сыһыаннарын, сүрүн сюжет сайдыытын ырытан, анал бэлиэнэн быһаара үөрэнэр;</li> <li>• аахпытгар олохуран, тэнниир уонна ойуулуур, учебнигынан үлэлиир;</li> <li>• бэриллибит темаҕа санаатын сааһылаан айан кэпсиир, суруйар.</li> </ul> <p>Үөрэтии түмүгэ</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• аабы сүрүн үөрүйэхтэрин баһылыыр;</li> <li>• айымньы араас көрүнүн болҕойон истэр;</li> <li>• сааһыгар сөптөөх араас көрүннээх тиэкиһи үчүгэйдик өйдүүр, ырытар, туһанар;</li> <li>• сөбүлээн аахпыт айымньытын туһунан уһуктубут изиитин үллэстэн санаатын суруйар;</li> </ul> |
|--|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

|  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|--|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|  | <ul style="list-style-type: none"> <li>• айымнбы тылын араас дэгэт суолтатын өйдүүр, эпитети, өс хоһоонун, уус — уран ньыма арааһын кэпсиригэр туһанар;</li> <li>• айымнбы ис хоһоонун толору кэпсиир, ырытар дьоһурун баһылыр; чопчу тиэмэбэ араас көрүгнээх суругунан айар үлэни толорор.</li> </ul> |
|--|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

### Үөрэх предметин материалнай-техническэй хааччыйыы

| №  | Материальной-техническэй тэриллэр.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | Ахсаана                     | Хос быһаарыы                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|----|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1. | Саха оскуолатын 5-9 кылаастарыгар аналлаах «Төрөөбүт литература» үөрэх предметигэр үөрэтэр методическэй кэмпилиэк:<br>- «Төрөөбүт литература» 5-9 кылаастарга үөрэтиини сүрүннүүр бырагыраама.<br>- «Төрөөбүт литература» 5-9 кылаастарга үөрэтэр кинигэлэр.<br>- «Төрөөбүт литература»предмеккэ «Айымнбы түһүлгэтэ 5-9 кылаастар» бэйэ аабытыгар кинигэлэр. | Д.<br><br>К<br><br>К. П     | Кылаас бибилэтиэкэтин пуондатыгар РФ уонна СР үөрэбин үөрэбин министиэристибэлэрэ көнүллээбит үөрэнэр учебниктарын испииһэгэ, ыйар-кэрдэр, нуормалыыр докумуоннар киирэллэр. Эбии матырыйаал быһыытынан үөрэх босуобуйатын бэчээттииргэ бырааптаах издательство таһаарбыт босуобуйалара туһаныллаллар. Бэйэ аабытыгар талыллыбыт айымнылар киирэллэр. |
| 2  | - Уус-уран кинигэлэр                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|    | - «Олонхо эйгэтэ» серия кинигэлэрэ.<br>-«Саха боотурдара» серия кинигэлэрэ<br>Тылдьыттар:<br>1. Саха тылын быһаарыылаах тылдыта. (1994)<br>2. Г.Ф.Сивцев «Сахалыы кылгас тылдыт» (1979)<br>3. Н.А.Аллаабыскай, Х.Х.Луковцев «Саха тылын синонимнарын кылгас тылдыта»                                                                                         | К<br>К<br><br>К,Ф<br>П<br>П | Бу көмө литература үөрэнээччи чинчийэр-бырайыактыыр дьарыгар туһанарыгар ананар. Учуутал бэйэтин көрүүтүнэн эбии киллэрэрэ сөптөөх. Учуутал уруогун былаанныырыгар туһанар.                                                                                                                                                                           |

|  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |                                                                                                       |  |
|--|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|
|  | <p>4. Н.А.Аллаагыскай «Саха тылын антонимнарын тылдыта»(1976)</p> <p>5. Н.А.Аллаагыскай «Саха тылын омонимнарын тылдыта»(1979)</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |                                                                                                       |  |
|  | <p>6. Н.И.Филиппова уо.д.а «Олонхо уран тыла» (2010)</p> <p>7. Н.С.Григорьев, А.Г.Нелунов Сомоҕо домоххо тылдыттар</p> <p>Билиини-көрүүнү кэнэтэр (научнай-биллэрэр кинигэлэр)</p> <p>- С.П.Ойунская «Саха таабырыннара» (1975)</p> <p>-Г.Васильев «Нууччалыы-сахалыы поэтической тылдыт» (1976)</p> <p>- Н.И.Филиппова, М.Т.Гоголева «Аман өс» (1998)</p> <p>- В.Н.Протодяконов «Саха суруйааччылары.»</p> <p>- И.К.Попов «Саха тылыгар кылгас көмө тылдыт»(2004)</p> <p>- Н.И.Филиппова «Олонхоҕо кэпсэтии сирэ» (2007)</p> <p>- «Сүүрбэһит үйэ хоһоонньуттара», «Сүүрбэһис үйэ кэпсээнньиттэрэ» П.Д.Аввакумов , .А.Попов-Сэмэн Тумат (2000)</p> <p>- У.М.Флегонтова «Суруйааччы тыла» (2005)</p> <p>- «Литература кэрэһиттэрэ» У.М.Флегонтова (2006)</p> <p>- Н.И.Филиппова уо.д.а «Олонхо уран тыла. Ойуулаах тылдыт.» (2010)</p> <p>- «Саха хомуна» (2011)</p> <p>- «Саха сирэ уонна Россия»</p> <p>-«Энциклопедия Якутии» (2000)</p> <p>- «Саха театрын антологията»</p> <p>- Сахалыы уус-уран киинэлэр.</p> | <p>Д</p> <p>Д</p> <p>П</p> <p>П</p> <p>Д</p> <p>П</p> <p>П</p> <p>Д</p> <p>Д.</p> <p>П.</p> <p>К.</p> |  |

|  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |                                              |  |
|--|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------|--|
|  | <p>- «Татта-Родина Ойунского» (2013)</p> <p>- «Литература Якутии. XX век» (2005)</p> <p>Н.И.Филиппова, У.М.Флегонтова «Айыы бухатыыра 2 чаас» (2011)</p> <p>- «Страницы истории Земли Олонхо»(2013)</p> <p>- С.И.Петрова, З.М.Заболоцкая<br/>«Народный костюм якутов» (2013)</p> <p>- В.Н.Павлова<br/>«Якутский героический эпос олонхо: библиографический указатель» (2015)</p> <p>- «Саха литературата» үөрэх предметин 5-9 кылааска үөрэтии туһунан учууталга аналлаах методическай босуобуйалар.</p> <p>- Н.И.Филиппова «Олонхону оскуолаҕа үөрэтии» (1982)</p> <p>- Е.М.Поликарпова, М.Т.Гоголева. «Олонхону - ыччакка» (1998)</p> <p>- И.К.Иевлев «Литература уруоктарын этическэй тосхоллоро» (1990)</p> <p>- Е.М.Поликарпова «Литература уруоктарын үөрэтии методиката»(2006)</p> <p>- Е.М.Поликарпова «Литература уруога - айар үлэ»(2097)</p> <p>- Е.М.Поликарпова «Хоһоонноохтук ааҕыы»(2092)</p> <p>- Н.И.Бугаев «Хоһоон, хомуһун, лирика»(2005)</p> <p>- Е.М.Поликарпова уо.д.а «Күннээх поэт»(2006)</p> <p>- - Е.М.Поликарпова уо.д.а «Суруйааччы уонна кэм: ини-бии Даниловтар олохторо уонна айар үлэлэрэ »</p> | <p>Ф</p> <p>Ф</p> <p>Д</p> <p>Д</p> <p>Д</p> |  |
|--|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------|--|

|    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |                                                                                                                                                            |  |
|----|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|
|    | <ul style="list-style-type: none"> <li>- Е.М.Поликарпова , НьГ.Никитина «Олонхонон оонньюу дьарыктар, уруоктар» (2009)</li> <li>- Л.В.Захарова «Оџо уонна олонхо» (2013)</li> <li>- У.М.Флегонтова, Е.Н.Протодияконова «Олонхо көлүөнэ утума» (2015)</li> <li>- Е.М.Поликарпова «Олонхо педагогиката»(2010)</li> <li>- Е.П.Чехордуна «».Олонхо педагогикатын төрүттэрэ, о.д.а</li> </ul> <p>Көрдөрөр-иһитиннэрэр босуобуйалар</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                                            |  |
| 1. | <p>Суруйааччылар мэтириэттэрэ, хаартыскалара, Истиэнэбэ ыйанар табылыссалар. Үөрэнээччигэ тус соруудахтаах карточкалар.</p> <p>«Дьулуруйар Ньургун Боотур» олонхо компакт дискэтэ.</p> <p>Үөрэх электроннай босуобуйалара:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Н.И.Филиппова, Е.П.Чехордуна «Өбүгэн үгэһин умнума.»</li> <li>- Е . М. Поликарпова, А.А.Замятина «Алампа»</li> <li>- У.М.Флегонтова «Төлкө»</li> <li>- Е.П.Чехордуна , У.М.Флегонтова уо.д.а «Саха худуоһунньуктара – оџолорго»</li> <li>- Н.И.Филиппова, У.М.Флегонтова уо.д.а «Олонхо тыла»</li> <li>- А.В.Иванова «Якутия многонациональная» айымньы ис хоһоонунан сюжеттаах хартыыналар.</li> <li>- «Художники Якутии» ыйынньык(1984).</li> <li>- Саха худуоһунньуктарын үлэлэринэн альбом-сериялар:</li> <li>- «Народный художник РС(Я) Тимофей Степанов»</li> <li>- «Ефим Шапошников»(2012)</li> </ul> | <p>Д</p> <p>Д</p> <p>К,Ф</p> <p>Д</p> <p>Ф</p> <p>П</p> <p>П</p> <p>П</p> <p>Ф</p> <p>П</p> <p>П</p> <p>Д</p> <p>Д</p> <p>Д</p> <p>Д</p> <p>Д</p> <p>Д</p> |  |



|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |                                                                                  |             |  |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------|-------------|--|
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | Учуутал остуола., туумбалаах.<br>Үөрэнээччи остуола, олоппоһо.<br>Кинигэ ыскааба | К<br>Д<br>К |  |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |                                                                                  |             |  |
| <p>Үөрэх кууруһун материалнай-техническэй хааччыйыта кылаас туолуутун орто суоттаныытын учуоттуур (25-30)</p> <p>Ыйыыларга ахсаан брдбр88т8гэр ахсаан анал бэлиэлэр туттуллаллар.</p> <p>Д – көрдөрөн үөрэтэр экземпляр.</p> <p>К – толору кэмпилик</p> <p>Ф – уопсай үлэ кэмпилиэгэ</p> <p>П – бөлөбүнэн практической үлэбэ анаммыт кэмпилик.</p> |                                                                                  |             |  |

## **7 кылаастарга төрөөбүт литератураҕа үлэ бырагырааматын аннотацията**

### **Кинигэ ааптардара:**

Төрөөбүт литература: 9 кылаас: уопсай үөрэхтээһин тэрилтэлэригэр үөрэх кинигэтэ: икки чаастаах / Е.М.Поликарпова, Н.Г.Никитина, Н.И.Филиппова, В.Р.Шишигина. – Дьокуускай: Бичик, 2016. – 192 с.

### **Бырагыраама сыала-соруга:**

- ааҕы култууратыгар дьулуһуу, ааҕаччыны иитиэ;
- уус-уран айымньыны оҕо тус суолталаахтык (личносно значимое восприятие), эстетическэй таһымынан ылынар дьоҕурун сайыннарыы;
- төрөөбүт норуотун духовнай күүһүнэн ийэ тыынын иитиэхтээбит сахалыы саннаах, айыы тыыннаах киһини иитиэ;
- бииргэ олорор, аймах, уруу омуктар (эбээн, эбэнки, юкагир, долган о.д.а.), нуучча уонна аан дойду норуоттарын чулуу айымньыларын үтүө тыынын интэриммит, норуоттар үтүө, доҕордуу сыһыаннаһыларын – олох сайдыытын тутулгутун курдук өйдүүр (поликультурнай) личноһы иитиэ.

**Үөрэх бырагырааматыгар миэстэтэ:** уопсай үөрэх предметэ. Үлэ бырагыраамата үөрэх былаанынан нэдиэлэҕэ 2 чаас, сылга 70 чаас.

**Методическэй литэрэтиирэ:** Төрөөбүт литература: 9 кылаас: уопсай үөрэхтээһин тэрилтэлэригэр үөрэх кинигэтэ: икки чаастаах / Е.М.Поликарпова, Н.Г.Никитина, Н.И.Филиппова, В.Р.Шишигина. – Дьокуускай: Бичик, 2016. – 192 с.

## 8 кылааска саха литературатыгар аннотация

Россия үөрэбин сүрүннүүр Федеральной государственной стандарт үүнэр көлүөнэни киһилии сиэрдээх, ийэ дойдуга бэриниилээх сомоҕо гражданской уопастыбаҕа түмэр сыаллаах. Стандарт россия норуоттарын ураты култуураларын уонна тылларын чөлүн харыстыыр, сайыннарар суолу тутуһар. Араас норуоттар олохторун сэхэнин (философиятын), өйдөрүн күүһүн, уйулбаларын кэрэһиттэрин түмэн, модун күүһүрэр, сайдар государство буолуохтааҕа тоһоҕолоон бэлиэтэнэр.

“Норуот айымньыта уонна уус-уран литература” программа Российской Федерация Үөрэбин министрствота бигэргэппит литератураҕа үөрэхтээһиннэ **федеральной государственной стандартын методологической** төрүттэригэр уонна **дидактической** ирдэбиллэригэр тирэҕирэр. Программа саха литературатын учууталларыгар саҥа сорукары туруорар. Оҕону үөрэтэр, иитэр, сайыннарар үлэлэрин саҥалыы тыыннаах өйүнэн-санаанан тускулаан, сонуннук тэринэллэрин эрэйэр.

### **Орто сүһүөх оскуолаҕа төрөөбүт литератураны үөрэтии сыала сорука:**

уус-уран литература үөрэх предметин быһыытынан **сүрүн сыала— оҕону сырдыкка, ырааска, кэскиллээххэ, үйэлээххэ киллэрии.** Ол инниттэн оҕо бэрт кыратыттан уус-уран литератураны тус бэйэтигэр суолталаахтык ылынар кыабын олоҕурдар ньымаларынан үөрэтии эрэйиллэр, сыыйа кылаастан кылааска, сүһүөхтэн сүһүөххэ тахсан истэбин аайы айымньыны ылынар дьоһура диринээн, эстетическэй таһымна тийиэн, үрдүк култууралаах ааҕааччы, айааччы буолан тахсар кэриннэ тийэригэр тускуланыахтаахпыт. Оччоҕуна эрэ үөрэнээччи диригинник ыатаран олоҕу мындырдыыр, уобарастаан, айан, ырытан толкуйдуур, түмүктэри онорор кыахха тийиэн сөп, ол эбэтэр тус олоҕун киһилии суолунан тутар, дьонун-сэргэтин олоҕун кэскиллэхэр кыахтаах киһи буоларыгар уус-уран литература олук охсор кыаҕа ситиһиллэр.

### **Программа сүрүн сыала :**

- ааҕы култууратыгар дьулуһуу, ааҕааччыны иитиэ;
- уус-уран айымньыны оҕо тус суолталаахтык (лично значимое восприятие), эстетическэй таһымынан ылынар дьоһурун сайыннарыы;
- төрөөбүт норуотун духовнай күүһүнэн ийэ тыынын иитиэхтээбит саҥалыы саннаах, айы тыыннаах киһини иитиэ;

- бииргэ олорор, аймах, уруу омултар (эбээн, эбэнки, юкагир, долган о.д.а.), нуучча уонна аан дойду норуоттарын чулуу айымньыларын үтүө тыынын интэриммит, норуоттар үтүө, доҕордуу сыһыаннаһыыларын – олох сайдыытын тутулгун курдук өйдүүр (поликультурнай) личноһы иитии.

### **Үөрэх биридимитин тутула уонна ис хоһооно**

Программа тутула уонна ис хоһооно кини сыалын уонна сорултарын ситиһии тосхолугар эппиэттиир буолуохтаах.

Программа биир кэлим тиһигинэн уус-уран литератураны 1 кылаасан 9 кылааска диэри (сүрүн үөрэх), онтон 10-11 кылаастарынан (идэбэ туһайыылаах) ситэриллэн онорулунна.

#### **Программа тутула үс олуктаах:**

**Айыы киһитэ олука(өй-санаа тыллар олука) - 5-6 кылаастар.**

**Мөккүөн олука (үтүө сир, бөппүрүөк мөкү бүппэт мөккүөрэ олука)- 7-8 кылаастар.**

**Өй-санаа ситэр-хотор олука (сүрүн үөрэх оскуолатын түмүктүүр олука) 9 кылаас.** Бу олука биир өттүнэн түмүктүүр, иккис өттүнэнидэбэ туһайыылаах үөрэххэ тускулуур (переходной) аналлаах. Литература сайдыытын сүрүн түһүмэхтэрин чабылхай, чахчыта да норуот билиинин ылбыт айымньыларынан тиһилиннэ. Бу олука, биллэн турар, дойду историятын түһүмэл көстүүлэрин күөнүтэр кэм, политической, государственной тутул уус-уран литератураҕа дьайыыларын уратыларын болҕомтоҕо ылан, литература хаамыытын үтүө уонна мөкү (айар, айымньылаах үлэбэ сатала суох сыһан) өрүттэрдээх көстүүлэрин историческай кэм тыынынан көрүү ирдэнэр.

#### **Идэбэ туһайыылаах үөрэх олука – 10-11 кылаастар.**

**Программаҕа** уус-уран айымньылары киллэрии **үс суолунан** онорулунна: аабы уонна ырытыы (сүрүн); аабы уонна сэлэргэһии; бэйэ аабыта.

#### **8 кылааска түмүк ситиһии:**

айымньылаах аабы нымаларын айымньыны ырытыыараас көрүннэринэн дьүөрэлээн туттар;  
уус-уран аабы бары көрүнүн баһылыыр;  
кэпсиир дьобуру баһылыыр;  
өйтөн, истэн, аахпыттан суруйуу ирдэбилин тутуһан суруйар;  
кыра кэриннээх айар үлэни толорор;  
айымньы сюжетин, тутулун, дьоруойдар ситимнэрин, хараахтар сайдыытын ырытар.

## **9 кылааска свха литературатыгар аннотация**

9 кылааска саха литературатын уруогун үөрэтиини сүрүннүүр бырагыраама 1996 сыллаахха тахсыбыт «Саха оскуолатыгар 5-11 кылааска норуот тылынан уус-уран айымньытын уонна саха литературатын үөрэтии» программанан оҥоһулунна. Програмаҕа сурулларынан, төрөөбүт литератураны үөрэтиигэ билинни кэмнэ манньк сыал-сорук турар:

- сахалыы литератураны сэргээн, кэрэхсээн, сатаан, өйдөөн аабарга үөрэтии; аахпыт бэйэ сайдыытыгар туһанарга туһулааһын;
- ийэ тыл уус-уран күүһүн, кэрэтин, тыл илбиһин, хомуһунун оҕо кыра сааһыттан иңэрин;
- уус-уран айымньыны, араас геройдарын туһанан төрөөбүт норуот олоһун, историятын, культуратын, үгстэрин, сизрин-майгытын арыыйы; киһи аналын, олоһу дииринник, таба өйдүүргэ үөрэтии;
- төрөөбүт тылынан уус-уран айымньы айыллар үгэһин, кистэлэңин, араас ньыматын билиһиннэрии;
- үөрэнээччи айымньылаахтык толкуйдуур уонна айар дьобура тобулларыгар суол аһыы;
- уус-уран айымньыны уран тыллаах, ураты дьобурдаах, талааннаах дьон айарын өйдөтүү.

Үөһэ ыйыллыбыт программаҕа саха литературатын 5-11 кылааска үөрэтии үс сүһүөххэ араарыллыбыт: I сүһүөх – 5-7 кылаас, II сүһүөх – 8-9 кылаас, III сүһүөх – 10-11 кылаас.

II сүһүөх уус-уран айымньыны аабары тэңэ, литература киһи олоһун уустаан-ураннаан хоһуйар искусство ураты көрүнэ, уустук эйгэтэ буоларын билиһиннэрэр соруктаах. Ол иһин бу сүһүөххэ айымньы олоһу арыйан көрдөрөр проблематынан наардаммыт. Литература анаан хоһуйар да, таарыйан ааһар да проблемата үгүс. Олортон киһи аймаҕы үйэлэргэ долгуһут саамай боччумнаах, оскуола оботугар ордук чугас проблемалар талыллыбыттар.

## **8-9 кылааска саха литературатын үөрэтии түмүк ситиһинтэ.**

### **1. Үөрэнээччи билинтэ уонна сатабыла:**

- Уус-уран, наука, публицистика айымньыларын таба, өйдөөн, кудуччу аабар (мүнүүтэ5э ортотунан таска 120-130 тылы, искэ 180-200 тылы);
- Булгуччу ааһан билэр айымньылар:
- «Дьулуруйар Ньургун Боотур» олонхону, 1-2 мифологическай тойугу;
- А.Е.Кулаковскай хоһооннорун, 1-2 поэматын талан;
- А.И.Софронов «Таптал» драматын, хоһооннорун талан;
- Н.Д.Неустроев «Балыксыт» кэпсээнин;
- П.А.Ойуунускай «Улуу Куданса» айымньытын, хоһооннорун талан;
- Суорун Омоллоон «Аанчык» кэпсээнин;
- Амма Аччыгыһа «Сааскы кэм» романын;
- Элэй «Буурба-буулдьа дьылыгар» поэматын, хоһооннорун талан;
- Күннүк Уурастыырап хоһооннорун талан;
- Н.М.Заболоцкай «Мааппа» кэпсээнин;
- С.П.Данилов хоһооннорун талан;

Софр. П.Данилов «От үрэххэ» кэпсээнин;  
Н.Якутскай сэхэннэрин талан;  
Далан биир романын талан;  
И.М.Гоголев хоһооннорун, биир бөдөң айымньытын;  
П.Н.Тобуруокап хоһооннорун талан;  
2-3 билиңни суруйааччы айымньытын талан.

- 10-ча хоһоону уонна 2-3 кэпсээнинэн айымньыттан быһа тардыыны өйтөн ааһар;
- Уус-уран айымньы олобу хоһуйар искусство көрүнэ, ааспыт, билиңни, кэлэр кэмнээби олох уус-уран кэрэһитэ, туохута буоларын өйдүүр;
- Саха классик суруйааччыларын олобун кэпсээниттэн сорох айымньытын хайдах айбытын билэр;
- Уус-уран айымньы тематын, сүрүн санаатын, тутулун, геройдара туох уратылаабын, майгыннаһарын көмөтө суох арааран билэр, сыаналыыр;
- Айымньы литература хайа салаатыгар киирэрин (эпос, лирика, драма), ханнык көрүнэ буоларын арааран билэр;
- Эпическэй айымньы сюжета олох ханнык чахчытыгар олобуран суруллубутун быһаарар; айымньы ис номобун кэм-кэрдии ситимин, хоһуйар кэм бэлиэтин кытта ситимнээн өйдүүр;
- Айымньыга киһи ис дууһатын, уйулбатын, майгытын-сигилигин ойуулуур ньымалары кэтээн көрөр, быһаарар, бэйэтэ айан холоноругар туһанар;
- Айымньы тус-туһунан олуга (эпизод, фрагмент) ситимнээбин өйдүүр; хас олук айымньы ис номобо уонна характер арылларыгар туох суолталаабын быһаарар;
- Уус-уран айымньыга, геройга, ойууланара түгэңнэ автор хайдах сыһыаннаабын кэтээн көрөр, быһаарар;
- Уус-уран айымньыны айар сүрүн үгэһи, ойуулуур-дьүһүнүүр ньыма арааһын, стилин арааран билэр, айымньыны ырытарга, бэйэтэ айан холоноругар, эрчиллэригэр туттар;
- Уус-уран айымньы туруорар сүрүн уонна ойобос проблематын өйдүүр, автор ону быһаарар, сыаналыыр суолун сылыктаан болбойор;
- Литература үөрэбэр сыһыаннаах тылдьыты, ыйынныгы, энциклопедияны сатаан туһанар.

## **2. Үөрэнээччи тылын сайдыта:**

- Айымньыны эбэтэр быһа тардыыны, өйгө үөрэппити литература ханнык көрүнэ буоларын өйдөөн, хоһоонноохтук, уус-ураннык ааһар;
- Айымньыны уус-ураннык (сигилии, кылгатын, талан) кэпсиир;
- Аахпыт тэҥискэ судургу эбэтэр уустук былааны оңорор;
- Уус-уран айымньыга эбэтэр бэйэ билбигигэр олобуран өйтөн суруйар: сүрүнгеройу характеристикалаан, тэңнээн, геройдары түмэнэбэтэр утарыта тутан, суруйааччы айар үлэтин характеристикалаан, олобун кылгас кэпсээнин эбэтэр биир түгэнин бэйэ чинчийиитин түмүгүнэн; айымньы көтөбөр проблематын, тылын-өһүн ырытан; уус-уран уратытын, суолтатын быһааран;
- Өйтөн суруйуу араас ньыматыгар (ойуулааһын, сэхэргээһин, тойонноһун) эрчиллэр;
- Бэйэ санаатын тылынан уонна суругунан этэргэ былаан оңорор;
- Аахпыт айымньы, көрбүт киинэ, спектакль, телевизорунан, радионан биэри уонна искусство атын да көрүнүн (хартыына, скульптура, уус-уран оңоһук уо.д.а.) туһунан бэйэ санаатын этэр, суруйар, аннотация оңорор;

### 10 кылааска саха литературатыгар аннотация

|                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|-----------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1. үөрэх предметин өйдөбүлэ | <p>Уус – уран литература оскуолаҕа оҕону кыра сааһыттан ийэ тыл эйгэтигэр киллэрэр, уран тылга уьуйар, иитэр – үөрэтэр сүрүн хайысха. Умсугуйан туран төрөөбүт тылын үөрэтэр оҕо өйө – санаата сайдыылаах, билиилээх – көрүүлээх, олох бүгүнгүтүн эрэ буолбакка, бэҕэһэннигин ырыналыыр, сарсыннытыгар эрэллээх буолар.</p> <p>Уус – уран литература сүрүнэ – киһи, эргиччи киһи (суруйааччы, учуутал, уус – уран уобарас, үөрэнээччи), кини өйө – санаата, ийиитэ, уйулҕата, олоҕун мөккүөрэ. Литература уруогун сурун кыһалҕата – киһи, кини олоххо дьулуурдаах, тулуурдаах, ыраас, сырдык, көңүл өйдөөх – санаалаах буолуутугар күнгөн күн сылайбакка, салгыбакка туруулаһыы.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| 2. Кылааһа                  | Рабочай программа уопсай үөрэхтээһин тэрилтэлэригэр 10 кылаас оҕолоругар аналлаах.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| 3.Сыала-соруга              | <p><b>«Саха литературатын» предметин 10 кылааска үөрэтии сүрүн сыалынан-соругунан буолар:</b></p> <p>Уопсай үөрэхтээһин үөрэнээччи оскуолаттан сир – майгы бастын хаачыстыбаларын – киһи аймах ытык өйдөбүллэрин (духобунай сыаннастарын) инэриммит Россия гражданинын иитэн – үөрэтэн таһаарыыга туһуланар.</p> <p>Киһи уопсастыбатын сайдан кэлбит историятыгар үтүө уонна мөкү, чиэс уонна сирэ суох быһыы, суобас уонна чиеһинэйэ суох буолуу, о.д.а. сир – майгы нуормалара тэннэ олохсуйан кэлилэр. Ол, эрэн хайа баҕарар норуокка киһилии сирдээх быһыы ытык өйдөбүллэрэ биһирэнэр, кэрэхсэнэр.</p> <p>2009 с. ылыныллыбыт «Россия гражданинын личноһун сирин – майгытын сайыннарыы уонна иитии концепцията» федеральной государственной үөрэх стандартарын методологическай төрүтүнэн буолла.</p> <p>Концепция Россия гражданинын личноһун иитиигэ, сайыннарыыга 10 сүрүн национальнай ытык өйдөбүлү ыйар.</p> <p><b>Онно кириэлэр:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Ийэ дойдуга таптал, бэриниилээх буолуу.</li> <li>• Биир санааланыы, кырдыктаах быһыы, аһыныгас, амарах сүрэхтэнии.</li> <li>• Ийэ дойдуга сулууспалааһын, сокуону тутуһуу, бэрээдэктээх буолуу.</li> <li>• Дьэ кэргэччэ бэриниилээх буолуу. Доруобуйа уйгулаах олох.</li> <li>• Үлэ, дьарык. Тулуур, дьяныар.</li> <li>• Биһилини сыаналааһын.</li> <li>• Итэҕэл, духобунас өйдөбүллэрэ.</li> <li>• Төрөөбүт литература – барҕа баай.</li> </ul> |

|                                               |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|-----------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                               | <ul style="list-style-type: none"> <li>•Айылбажа харыстабыл.</li> <li>•Сир үрдүгэр эйэ.</li> </ul> <p>Онон бу ытык ойдобуллэри «Саха литературатын» предметин ис хоһоонугар уус – уран айымньыга сөнөн сылдьар норуот историятын, култууратын, олоһун төрүт үгэһин, сизэрин – майгытын нөнгүө киллэриин көрүллэр.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>•Оҕо санаатын толору уус – уран тылынан сангарар.</li> <li>•Тургэнник толкуйдуур дьоһура сайдар.</li> <li>•Айар дьоһура сайдар, литератураны өйдүү, сэнээрэ улаатар.</li> <li>•Бэйэтин омугунан киэн туттар. Ийэ дойдутун таптыыр тыынна уһуйулар.</li> <li>•Олоххо көхтөнөр, бэйэтигэр эһиэтинэстээх буоларга иитиллэр.</li> <li>•Ийэ өйө олохсуйар, толкуйа сайдар.</li> </ul> <p>Сизрдээх майгыга, кэрэ сигилигэ олохсуйар.</p>                                                                                                                                                                                     |
| 4. Бырагыраамма үөрэтэр сүрүн ураты суолтата. | <ul style="list-style-type: none"> <li>•Литература уроугар үөрэтиллэр айымньылар нөнгүө сизэр – майгы олукарын үөрэтэр, онно олоһуран буола турар быһыыны – майгыны уонна бэйэ дьайыытын тэннээн көрөр.</li> <li>•Литература олукарыттан дьонно, сизэргэ, майгыга – сигилигэ сыһыаннаах сыанабылы оцорору сатыыр.</li> <li>•Литература уроугар олоһуран, төрөөбүт алаһа дьиз, дьиз кэргэн, уруу – аймах, төрөөбүт дойду, төрөөбүт тыл, киһи аймах, аан дойду өйдөбүллэрин чопчулуур.</li> <li>•Сизэр – майгы олукарыгар олоһуран, оҕолору (ол ийигэр атын омук) кытта сатаан алтыһар, ханнык баһарар тугэннэ сөптөөх суолу – ийи көрдүүр.</li> <li>•Литератураны үөрэтэргэ сыалы туруорар, ааһары былаанныыр.</li> </ul> <p>Ис хоһоонун сабаҕалыыр.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>•Аахпытын, уорэппитин сыаналыыр.</li> <li>•Аахпыты ырытар, толкуйдуур.</li> <li>•Литература уроугуттан улахан айымньылартан быһа тардыыны ааһар, кыабын, дьулуруун түмэр.</li> </ul> |
| <b>5. Үөрэх предметин сүрүн ис хоһооно</b>    | <p>10 -11 кылаастар үөрэнээччилэрэ үөрэх сүрүн оскуолатын түмүктүүр дьолун кирбиигэ киирэллэр. Бу сылларга кинилэр кэнэбэски олохторугар тирэх буолар өй-санаа, сизэр-майгы күүһүн ылынахтара. Ол курдук саха дьоно буоларбыт быһыытынан омукпут үйэлэргэ өрө туспут, туохха да тэннэммэт улуу кылаатын. тылынан уус-уран айыы чыпчаалынан буолбут айымньылары ааһыахтара, ырытаахтара. Ону тэнэ үөрэх кинигэтигэр саха норуотун дьылбатын кэрэһиттэринэн буолбут , саха тыллаах баарын тухары кэскилин салайсар үтүмэн үрдүк өй, уостубат таптал тынынан айыллыбыт айымньылары ааһыахтара үтүө көлүөнэ буола үүнүөхтэрэ.</p> <p>Билигин оҕо бэйэтин бэйэтэ үөрэтинэригэр учуутал усулуобуйа тэрийиэхтээх. Ол үөрэх дьарыга (учебная деятельность) диэн аатырар. Россия үөрэбин Академиятын академига Н. Ф. Виноградова этэринэн «учебная деятельность не равна</p>                                                                                                                 |

|  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|--|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|  | <p>учению. Ее структура такова: потребность – задача – мотив – действия – операции – контроль – оценка». Тоѭо үөрэх дьарыга диэн аатырда? Тоѭо диэтэххэ, сана тиэмэни, ол аата сана өйдөбүлү өйдүүргэ, бэйэбэ «арыйарга» учуутал оѭолуун тэннэ бииртэн биир ыйытыыга эппиэт булан эбэтэр бииртэн биир соруудабы толорон түмүк өйдөбүлгэ тийэн кэлэллэр. Ол суола, а.э. ыйытыыларын, соруудахтарын тиһилигэ үөрэх дьарыга буолар. Ол сүрүн ирдэбилэ:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- оѭону бэйэтин (самостоятельно) толкуйдатар ис хоѭоонноох соруудахтар, ыйытыылар, ыйыылар-кэрдиилэр (инструкция) бэриллиэхтээхтэр</li> <li>- бэйэ-бэйэтигтэн ситимнээх буолуохтаахтар,</li> <li>- оѭо иһийэн олорон бэйэтэ үлэлиир гына биир кэлимник бэриллиэхтээх, эбэтэр оѭо тугу толкуйдуурунан сирдэтэн тутатына оноһулан тахсыахтаах,</li> <li>- түһүмэхтэринэн тус-туһунан буоларын хаачыйыллыахтаах,</li> <li>- хас биирдии оѭо оѭо эбэтэр паараба, бөлөххө таһымнара тус-туһунан буолуохтаах.</li> </ul> <p>Литератураба үөрэнэр дьарык холобурдарын билигин туттулла сылдьар хрестоматиялар сайыннарыылаах үөрэх сүрүн санаатыгар сөп түбэһиннэрэн оноһуллубуттарыгар тирэҕириэххэ сөп. Уратылара: соруудахтара кэлимнэр, оѭо биирдиилээн, хардарыта, бөлөбүнэн бэйэлэрэ үлэлииллэригэр анаан оноһуллаллар. Учуутал бэйэтин оѭолоругар сөп түбэһэр гына онорон биэриэхтээх.</p> <p>10 кылааска саха литературатын үөрэтии манньк ис хоѭоонноох буолар:</p> <p><i>Санарыы уонна аабыы улэтин көрүгнэрэ</i> туора сананы истэргэ, ылынарга; истибит айымньы туһунан ыйытыыга сатаан хоруйдуурга, буолбуту сааһылаан быһаарарга; истибит үөрэх, научнай-биллэрэр, уус-уран айымньы туһунан ыйытыы биэрэргэ үөрэтэр. Таска сүһүөхтээн аабыыттан сыыһа бүтүн тылынан аабыыга көһөрүгэр, аабыы тэтимин түргэтэтигэр, орфоэпияны, интонацияны, сурук бэлиэтин тутуһа, тизкистэр ис номохторун өйдүү, аабыы көрүгүн быһаара үөрэнэригэр билиини биэрэр.</p> <p><i>Араас тизкиһи кытта</i> үлэ тизкис өйдөбүлүн, уус-уран тизкис тиэмэтин, сүрүн санаатын, тутулун, кэрчиктэргэ арааран кыра тизмэлэри быһаарарга, аат биэрэргэ; үөрэх, научнай-популярнай тизкис диэн араарарга үөрэтэр; уопсай ырытыыга кыттан, ыйытыыга хоруйдуурга, тыл этэргэ, атын оѭо этэрин сатаан истэ үөрэнэргэ олук ууар; уус-уран ньыманы туһанан айымньы геройун ойуулуурга, кэпсээһин араас көрүгүн (сигилии, талан, кылгатын) баһылыырга төрүт ууар.</p> <p><i>Библиографической култуура</i> кинигэ искусство биир көрүгэ, билии төрдө буоларын, көрүгүн, тутулун, тииптэрин (ыйынньык-кинигэ, үөрэх кинигэтэ, уус-уран кинигэ) туһунан биллэрэр.</p> |
|--|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

|  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|--|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|  | <p><i>Санарыы</i> диалог, монолог диэн санҕа араас көрүнгө буоларын биллэрэр, былааннаан санҕарар, уус-уран ньыманы туттар, айымньыны салҕаан, өйтөн этэр дыбыруу, кэпсэтии этикетин тутуһар култуураны олохсутар.</p> <p><b>Сурук</b> суругунан санҕа литературнай нуорматын, ис хоһоон уонна тизкис аата сөптүбэсигиилэригэр (тиэмэ, кэпсээнэр сир, герой быһыыта-майгыта), тэттик өйтөн суруйууга (ойуулааһын, сэхэргээһин, толкуйдааһын)</p> <p>уус-уран ньыманы (синоним, антоним, тэңнээһин) туһанарга, бэриллэр тиэмэбэ кэпсээн, сыанабыл онорорго үөрэтэр.</p> <p><i>Оҕо ааҕар эйгэтэ</i> норуот тылынан айымньытын, Саха сириг, Россия уонна тас дойдулар оҕо литературатыгар классическай айымньыларын, оҕо ааҕар тиэмэлэрин быһаарар.</p> <p><i>Литературнай өйдөбүллэринэн</i> үлэ тизкистэн уус-уран ньыма көрүнгөһүн булууга; литература өйдөбүллэринэн (уус-уран айымньы, уус-уран уобарас, тылынан искусство, кэпсээччи, сюжет, тиэмэ) сирдэтинэргэ; айымньы геройын (мэтириэтэ, тыла-оһо, дыһыыта, ойо-санаата) быһаарарга үөрэтэр; ааптар геройга сыһыанын; кэпсээн уонна хоһоон тылын уратытын, айымньы көрүнгө (жанр) туһунан биллэрэр.</p> <p><i>Үөрэнээччи айар үлэтэ</i> оруолунан ааҕарга, тылынан ойуулуурга, бэрилибит тиэмэбэ өйтөн суруйарга, тизкини инсценировкалырга, айар үлэтинэн араас тэрээһингэ кыттарга, тыл этэргэ олук уурар.</p> <p><i>Үөрэтии түмүгэр</i> салгыы үөрэнэргэ бэлэм буолууну кэрэхэлиир сайдыытаһыма:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– тулалыыр эйгэни билиигэ уус-уран литератураны ааҕыы суолтатын өйдүүр;</li> <li>– уус-уран литература киһи-аймах ытык өйдөбүллэрин билиһиннэрэр суолтатын инэринэр;</li> <li>– айымньы көрүнгө быһаарыыга, геройу ойуулааһыннга ырытыыны, тэңнээһини туттары сатыыр;</li> <li>– араас тизкистэн туһааннаах информацияны ылар;</li> <li>– ыйымньыгынан, энциклопедиянан о.д.а. матырыяалларынан сатаан үлэлиир.</li> </ul> |
|--|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

|                                           |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|-------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                           | <p>Саха литературатын орто оскуолаҕа үөрэтэр программаны онорорго маннык сүрүн туһаайылары тутустум:</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Норуот тылынан уус – уран айымньыга сахалыы уус- уран литература силиһэ, төрдө буоларын аахсан, уус- уран литератураны, фольклору кытта ситимнээн үөрэтии.</li> <li>2. Айымньыны идеянай тосхолунан эрэ буолбакка, уус- уран ситиһиитин, үөрэнээччигэ сайдыыны, литературнай үөрэҕириини төһө биэрэр кыахтааҕын сыаналаан талыы уонна таньыы.</li> <li>3. Уус- уран айымньыны айар ньыма арааһын, литература теориятын өйдөбүллэрин түмэн, бөлөхтөөн биэрии. Ону үөрэнээччи болҕойоро, бэйэтэ туттарга эрчиллэрэ.</li> <li>4. Талан үөрэтии уонна талан ааҕы хайысхатын тутуһуу. Оҕону баҕаран туран үөрэнэргэ, бэйэни сайыннараарга, бэйэ санаатын, сатабылын, дьоһурун сыаналыырга уһуйуу.</li> <li>5. Үөрэнээччигэ айарга үөрэнэр, холоноҕор кыаҕы биэрии, тэрийии, сөптөөх үөрүйэҕи, сатабылы инэрии, дьоһура сайдарыгар ирдэбил туруоруу.</li> </ol> <p>Суругунан үлэлэрэ өйтөн суруйуу көрүнүнэн ытыллалар. Экзаменна бэлэмнэнии тест көмөтүнэн ытыллалар.</p> |
| <b>6. Түмүгү ситиһэргэ ирдэбиллэр</b>     | <p><b>Үөрэх дэгиттэр үөрүйэхтэрэ; тыыннаах тыл, айар, чинчийэр дьоһун:</b></p> <p>Айымньыны аабыыга, ырытыыга үөрэнээччи үөрэх дэгиттэр үөрүйэхтэрин, дьайыыларын ылынар, ицэринэр толору кыахтаах. Уус-уран айымньыны аабыы, ырытыы усталаах-туоратыгар үөрэх үөрэх дэгиттэр үөрүйэхтэрин оҕо тизкини аабыыттан саҕалаан сыыйа ицэринэр. Бу соругу ситэргэ ордук суолталаах үөрэнээччилэр санааларын сааһылаан суруйар, чинчийэр, айымньылаахтык үлэлиир эйгэлэрин анаан үөскэтэр сорук турар. Оччобуна эрэ уус — уран айымньы муцура суох дириэтин, санааттан санааны саҕар, толкуйу тобулар, ойу үрдэтэр, киһини айымньылаах үлэбэ, чинчийэр таһымда таһаарар кыахтаабын оҕо итэбэйэр. Санаа тийимтиэ буолуутун ситиһэр иннигтэн үлэлэр корүцүнэринэн наардаан, ньымалары сырдатты суолун тутустубут. Суругунан үлэлэр, чинчийэр үлэлэр, айымньылаах айар үлэлэр, хоһоонноохтук аабыы, өйтөн айар суруйуулар, айымньыттан айымньы.</p>                                                                                                                                                                               |
| <b>7. үөрэх предметин үөрэтии формата</b> | <p>Үөрэнээччилэри уруокка интэриэстэрин көбүтөн араас технологиялары туһанан уруогу ытыахха сөп.: интегрированной уруоктары ытыты, айымньылаах аабыы, уус-уран айымньыны ырытыы, анаан дьүүллэһии, оҕо бэйэтин бэрэбиэркэлэнэрин ситиһии.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |

|                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p><b>8. Түмүк</b></p> | <p>10 кылааска саха литературатыгар үөрэтии түмүк ситиһиитэ. Үөрэх стандарда үс бөлөх түмүгү ситиһиэхтээхпитин ыйарын учуоттуурга : тустаах үөрэх биридимизтин атын биридимизттэри кытта алтыһыга үөскүүр сатабыллар сайдыыларын, оҕо сир-майгы быһыытынан сайдыытын уонна ытык өйдөбүллэр тиһиктэрин баһылааһын (личностные, метапредметные, предметные результаты). Түөрт сүрүн сатабылы инэрэн сайыннаран үс түмүгү ситиһиэххэ сөп.</p> <p>1.Тус санааны, сыһыаны сайыннаран үөрүйэх (<i>личностные УУД</i>)   тустаах үөрэх биридимизтин,</p> <p>2. Бэйэни салайынар-дьаһанар үөрүйэх (<i>регулятивные УУД</i>)   атын биридимизттэри кытта алтыһыга үөскүүр сатабыллар,</p> <p>3. Билэр-көрөр үөрүйэх (<i>познавательные УУД</i>)   оҕо сир-майгы быһыытынан сайдыытын уонна ытык өйдөбүллэр</p> <p>4.Бодоруһар үөрүйэх (<i>коммуникативные УУД</i>)   тиһиктэрин баһылааһын,</p> <p>Ытык өйдөбүллэри үөрэнээччигэ инэриин түмүгэ:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Киһи сайдыылаах уонна ситиһиилээх буоларыгар төрөөбүт тылынан аабы суолтатын өйдүүр; уус — уран литератураны тылынан искусство ураты көрүнүн быһыытынан сыаналыыр;</li> <li>• тулалыыр эйгэ туһунан билии — көрүү, аабы көмөтүнэн кэниирин — дириһиirin өйдүүр;</li> <li>• норуот айымньыта уонна уус — уран литература саха төрүт олоһун — дьаһабын, историятын, тылын — өһүн, култууратын көстүүтэ буоларын өйдүүр, сыаналыыр;</li> <li>• Саха сириң, Россия уонна аан дойду норуоттарын чулуу айымньыларын ааһан, атын норуот култууратын, литературатын ытыктыыр;</li> <li>• Үтүөнү — мөкүнү, сырдыгы — хараны арааран, сирэ тутуһуу, амарах, аһыныгас, дьонно кыһамньылаах майгы үчүгэйгэ тиэрдэрин өйдүүр.</li> <li>• Сайыннары түмүгэ:</li> </ul> <p>аабы улэтин араас көрүнэр сыал-сорук туруорунар, былаанныыр, түмүгүн сабаҕалыыр;үлэтин хонтуруолланар,сыаналана үөрэнэр;</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• уруокка, уруок таһынан үлэбэ бэриллибит соруудаһынан араас информационнай эйгэ кыабын талар, туһанар;</li> <li>• уус—уран айымньыга мөккүөр төрүөтүн, сайдыытын быһаарар, үөскээбит көстүүлэри, дьон сыһыанын ырытан дакаастыыр;</li> <li>• уус—уран айымньы сүрүн ис хоһоонун, дьоруойдар араас сыһааннарын, сүрүн сюжет сайдыытын ырытан, анал бэлиэнэн быһаара үөрэнэр;</li> <li>• аахпытыгар олоһуран, тэнниир уонна ойуулуур, учебнигынан үлэлиир;</li> </ul> |
|------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

|                                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|-----------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                         | <ul style="list-style-type: none"> <li>• бэриллибит темажа санаатын сааһылаан айан кэпсиир, суруйар.</li> </ul> <p>Үөрэтии түмүгэ</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• ааҕы сүүрүн үөрүйэхтэрин баһылыыр;</li> <li>• айымньы араас көрүнүн болбойон истэр;</li> <li>• сааһыгар сөптөөх араас көрүннээх тизкини үчүгэйдик өйдүүр, ырытар, туһанар;</li> <li>• сөбүлээн аахпыт айымньытын туһунан уһуктубут ийиитин үллэстэн санаатын суруйар;</li> <li>• айымньы тылын араас дэгэт суолтатын өйдүүр, эпитети, өс хоһоонун, уус — уран ньыма арааһын кэпсииригэр туһанар;</li> <li>• айымньы ис хоһоонун толору кэпсиир, ырытар дьоһурун баһылыыр; чопчу тиэмэбэ араас көрүннээх суругунан айар үлэни толорор.</li> </ul> |
| <b>9.Үөрэх предметин үөрэтии торума</b> | <p>Үөрэх былаанынан орто сүһүөх оскуолаҕа саха литературатын уруогун үөрэтиигэ барыта 486 чаас көрүллэр. Ол иһигэр:</p> <p>10 кылааска - 70 чаас. Нэдиэлэбэ 2 чаас.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |

## 11 кылааска саха литературатыгар аннотация

|                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|-----------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1. Үөрэх предметин өйдөбүлэ | <p>Уус – уран литература оскуолаҕа оҕону кыра сааһыттан ийэ тыл эйгэтигэр киллэрэр, уран тылга ууһар, иитэр – үөрэтэр сүрүн хайысха. Умсугуйан туран төрөөбүт тылын үөрэтэр оҕо өйө – санаата сайдыылаах, билиилээх – көрүүлээх, олох бүгүннүтүн эрэ буолбакка, бэҕэһээннитин ырыҥалыыр, сарсыннытыгар эрэллээх буолар.</p> <p>Уус – уран литература сүрүнэ – киһи, эргиччи киһи (суруйааччы, учуутал, уус – уран уобарас, үөрэнээччи), кини өйө – санаата, иэһиитэ, уйулҕата, олобун мөккүөрэ. Литература уруогун сурун кыһалҕата – киһи, кини олоххо дьулуурдаах, тулуурдаах, ыраас, сырдык, көңүл өйдөөх – санаалаах буолуутугар күнтэн күн сылайбакка, салгыбакка туруулаһыы.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| 2. Кылааһа                  | Рабочай программа уопсай үөрэхтээһин тэрилтэлэригэр 11 кылаас оҕолоругар аналлаах.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| 3. Сыала-соруга             | <p><b>«Саха литературатын» предметин 11 кылааска үөрэтии сүрүн сыалынан-соругунан буолар:</b></p> <p>Уопсай үөрэхтээһин үөрэнээччи оскуолаттан сиэр – майгы бастын хаачыстыбаларын – киһи аймах ытык өйдөбүллэрин (духуобунай сыаннастарын) инэриммит Россия гражданинын иитэн – үөрэтэн таһаарыыга туһуланар.</p> <p>Киһи уопастыбатын сайдан кэлбит историятыгар үтүө уонна мөкү, чизэ уонна сиэрэ суох быһыы, суобас уонна чизэһинэйэ суох буолуу, о.д.а. сиэр – майгы нурмалара тэннэ олохсуйан кэллилэр. Ол, эрэн хайа бабарар норуokka киһилии сиэрдээх быһыы ытык өйдөбүллэрэ биһирэнэр, кэрэхсэнэр.</p> <p>2009 с. ылыныллыбыт «Россия гражданинын личноһын сиэрин – майгытын сайыннарыы уонна иитии концепцията» федеральной государственной үөрэх стандартарын методологической төрүтүнэн буолла.</p> <p>Концепция Россия гражданинын личноһын иитиигэ, сайыннарыыга 10 сүрүн национальной ытык өйдөбүлү ыйар.</p> <p><b>Онно киирэллэр:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Ийэ дойдуга таптал, бэриниилээх буолуу.</li> </ul> |

|                                               |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|-----------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                               | <ul style="list-style-type: none"> <li>•Биир санааланы, кырдыктаах быһыы, аһыныгас, амарах сүрэхтэнии.</li> <li>•Ийэ дойдуга сулууспалааһын, сокуону тутуһуу, бэрээдэктээх буолуу.</li> <li>•Дьиз кэргэццэ бэриниилээх буолуу. Доруобуйа уйгулаах олох.</li> <li>•үлэ, дьарык. Тулуур, дыаныар.</li> <li>•Билиини сыаналааһын.</li> <li>•Итэҕэл, духуобунас өйдөбүллэрэ.</li> <li>•Төрөөбүт литература – барҕа баай.</li> <li>•Айылҕаҕа харыстабыл.</li> <li>•Сир үрдүгэр эйэ.</li> </ul> <p>Онон бу ытык ойдобуллэри «Саха литературатын» предметин ис хоһоонугар уус – уран айымньыга сөнгөн сылдьар норуот историятын, култууратын, олохун төрүт үгэһин, сиэрин – майгытын нөнгүө киллэри кэрүллэр.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>•Оҕо санаатын толору уус – уран тылынан сангарар.</li> <li>•Тургэнник толкуйдуур дьоһура сайдар.</li> <li>•Айар дьоһура сайдар, литератураны өйдүү, сэнээрэ улаатар.</li> <li>•Бэйэтин омугунан киэн туттар. Ийэ дойдутун таптыыр тыынна уһуйулар.</li> <li>•Олоххо көхтөнөр, бэйэтигэр эппиэтинэстээх буоларга иитиллэр.</li> <li>•Ийэ өйө олохсуйар, толкуйа сайдар.</li> </ul> <p>Сиэрдээх майгыга, кэрэ сигилигэ олохсуйар.</p> |
| 4. Бырагыраамма үөрэтэр сүрүн ураты суолтата. | <ul style="list-style-type: none"> <li>•Литература уруогар үөрэтиллэр айымньылар нөнгүө сиэр – майгы олуктары үөрэтэр, онно олохуран буола турар быһыыны – майгыны уонна бэйэ дьайыытын тэннээн көрөр.</li> <li>•Литература олуктарыттан дьонно, сиэргэ, майгыга – сигилигэ сыһыаннаах сыанабылы оцорору сатыыр.</li> <li>•Литература уруогар олохуран, төрөөбүт алаһа дьиз, дьиз кэргэн, уруу – аймах, төрөөбүт дойду, төрөөбүт тыл, киһи аймах, аан дойду өйдөбүллэрин чопчулуур.</li> <li>•Сиэр – майгы олуктарыгар олохуран, оҕолору (ол ийигэр атын омук) кытта сатаан алтыһар, ханнык баҕарар тутэннэ сөптөөх суолу – ийи көрдүүр.</li> <li>•Литератураны үөрэтэргэ сыалы туруорар, ааҕары былаанныыр.<br/>Ис хоһоонун сабаҕалыыр.</li> <li>•Аахпытын, уорэппитин сыаналыыр.</li> <li>•Аахпыты ырытар, толкуйдуур.</li> <li>•Литература уругуттан улахан айымньылартан быһа тардыыны ааҕар, кыаҕын, дьулуурун түмэр.</li> </ul>                                                                                                                                                                                                                                                 |

|                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|----------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| <p>5. Үөрэх<br/>предметин сүрүн<br/>ис хоһооно</p> | <p>10 -11 кылаастар үөрэнээччилэрэ үөрэх сүрүн оскуолатын түмүктүүр дыһун кирбиигэ киирэллэр. Бу сылларга кинилэр кэнэҕэски олохторугар тирэх буолар өй-санаа, сиэр-майгы күүһүн ылыныахтара. Ол курдук саха дыһоно буоларбыт быһыытынан омукпут үйэлэргэ өрө туһут, туохха да тэннэммэт улуу кылаатын. тылынан уус-уран айыы чыпчаалынан буолбут айымньылары аабыахтара, ырытаахтара. Ону тэнэ үөрэх кинигэтигэр саха норуотун дыһылатын кэрэһиттэринэн буолбут , саха тыллаах баарын тухары кэскилин салайсар үтүмэн үрдүк өй, уостубат таптал тыынынан айыллыбыт айымньылары аабыахтара үтүө көлүөнэ буола үүнүөхтэрэ.</p> <p>Билигин оҕо бэйэтин бэйэтэ үөрэтинэригэр учуутал усулуобуйа тэрийиэхтээх. Ол үөрэх дырыга (учебная деятельность) диэн аатырар. Россия үөрэбин Академиятын академига Н. Ф. Виноградова этэринэн «учебная деятельность не равна учению. Ее структура такова: потребность – задача – мотив – действия – операции – контроль – оценка». Тоҕо үөрэх дырыга диэн аатырда? Тоҕо диэтэххэ, сана тиэмэни, ол аата сана өйдөбүлү өйдүүргэ, бэйэҕэ «арыйарга» учуутал оҕолуун тэннэ бииртэн биир ыйытыыга эппиэт булан эбэтэр бииртэн биир соруудаҕы толорон түмүк өйдөбүлгэ тийиэн кэлэллэр. Ол суола, а.э. ыйытыыларын, соруудахтарын тиһилигэ үөрэх дырыга буолар. Ол сүрүн ирдэбилэ:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- оҕону бэйэтин ( самостоятельно) толкуйдатар ис хоһоонноох соруудахтар, ыйытыылар, ыйыылар-кэрдиилэр (инструкция) бэриллэхтээхтэр</li> <li>- бэйэ-бэйэтиттэн ситимнээх буолуохтаахтар,</li> <li>- оҕо иһийэн олорон бэйэтэ үлэлиир гына биир кэлимник бэриллэхтээх, эбэтэр оҕо тугу толкуйдуурунан сирдэтэн тутатына оҕоһулан тахсыахтаах,</li> <li>- түһүмэхтэринэн тус-туһунан буоларын хаачыйыллыахтаах,</li> <li>-хас биирдии оҕоҕо эбэтэр паараҕа, бөлөххө таһымнара тус-туһунан буолуохтаах.</li> </ul> <p>Литератураҕа үөрэнэр дырык холобурдарын билигин туттулла сылдьар хрестоматиялар сайыннарыылаах үөрэх сүрүн санаатыгар сөп түбэһиннэрэн оҕоһулуубуттарыгар тирэҕириэххэ сөп. Уратылара: соруудахтара</p> |

|  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|--|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|  | <p>кэлимнэр, оѳо биирдиилээн, хардарыта, бөлөѳунэн бэйэлэрэ үлэлиллэригэр анаан оноһуллаллар. Учугтал бэйэтин оѳолоругар сөп түбэхэр гына онорон биэриэхтээх.</p> <p>11 кылааска саха литературатын үөрэтии манньк ис хоһоонноох буолар:</p> <p><i>Санарыы уонна ааѳыы улэтин көрүгнэрэ</i> туора сананы истэргэ, ылынарга; истибит айымньы туһунан ыйытыга сатаан хоруйдуурга, буолбуту сааһылаан быһаарарга; истибит үөрэх, научнай-биллэрэр, уус-уран айымньы туһунан ыйыты биэрэргэ үөрэтэр. Таска сүһүөхтээн ааѳыттан сыыйа бүтүн тылынан ааѳыыга көһөрүгэр, ааѳыы тэтимин түргэтэтэригэр, орфоэпияны, интонацияны, сурук бэлиэтин тутуһа, тизкистэр ис номохторун өйдүү, ааѳыы көрүгүн быһаара үөрэнэригэр билиини биэрэр.</p> <p><i>Араас тизкиһи кытта үлэ</i> тизкис өйдөбүлүн, уус-уран тизкис тизмэтин, сүрүн санаатын, тутулун, кэрчиктэргэ арааран кыра тизмэлэри быһаарарга, аат биэрэргэ; үөрэх, научнай-популярнай тизкис диэн араарарга үөрэтэр; уопсай ырытыга кыттан, ыйытыга хоруйдуурга, тыл этэргэ, атын оѳо этэрин сатаан истэ үөрэнэргэ олук уулар; уус-уран ньыманы туһанан айымньы геройун ойуулуурга, кэпсээһин араас көрүгүн (сигилии, талан, кылгатын) баһылырга төрүт уулар.</p> <p><i>Библиографической култуура</i> кинигэ искусство биир көрүгэ, билии төрдө буоларын, көрүгүн, тутулун, тииптэрин (ыйынньык-кинигэ, үөрэх кинигэтэ, уус-уран кинигэ) туһунан биллэрэр.</p> <p><i>Санарыы</i> диалог, монолог диэн сан,а араас көрүгэ буоларын биллэрэр, былааннаан сан,арар, уус-уран ньыманы туттар, айымньыны салѳаан, өйтөн этэр дьоѳуру, кэпсэтии этикетин тутуһар култуураны олохсугар.</p> <p><i>Сурук</i> суругунан сан,а литературнай нуорматын, ис хоһоон уонна тизкис аата сөп түбэсигиилэригэр (тизмэ, кэпсэнэр сир, герой быһыыта-майгыта), тэттик өйтөн суруйууга (ойуулааһын, сэхэргээһин, толкуйдааһын)</p> |
|--|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

|  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|--|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|  | <p>уус-уран ньыманы (синоним, антоним, тэн,нээһин) туһанарга, бэриллэр тиэмэбэ кэпсээн, сыанабыл он,орорго үөрэтэр.</p> <p>Оҕо ааҕар эйгэтэ норуот тылынан айымньытын, Саха сирин, Россия уонна тас дойдулар оҕо литературатыгар классическай айымньыларын, оҕо ааҕар тиэмэлэрин быһаарар.</p> <p><i>Литературнай өйдөбүллэринэн үлэ</i> тиэкистэн уус-уран ньыма көрүнгүнүн булууга; литература өйдөбүллэринэн (уус-уран айымньы, уус-уран уобарас, тылынан искусство, кэпсээччи, сюжет, тиэмэ) сирдэтинэргэ; айымньы геройын (мэтириэтэ, тыла-оһо, дьайыыта, ойо-санаата) быһаарарга үөрэтэр; ааптар геройга сыһыанын; кэпсээн уонна хоһоон тылын уратытын, айымньы көрүнгүн (жанр) туһунан биллэрэр.</p> <p><i>Үөрэнээччи айар үлэтэ</i> оруолунан ааҕарга, тылынан ойуулуурга, бэриллибит тиэмэбэ өйтөн суруйарга, тиэкиһи инсценировкалыырга, айар үлэтинэн араас тэрээһиннэ кыттарга, тыл этэргэ олук уурар.</p> <p><i>Үөрэтии түмүгэр</i> салгыы үөрэнэргэ бэлэм буолууну кэрэхэлиир сайдыы таһыма:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– тулалыыр эйгэни билиигэ уус-уран литератураны ааҕы суолтатын өйдүүр;</li> <li>– уус-уран литература киһи-аймах ытык өйдөбүллэрин билиһиннэрэр суолтатын инэринэр;</li> <li>– айымньы көрүнгүн быһаарыыга, геройу ойуулааһыннга ырытыыны, тэн,нээһини туттары сатыыр;</li> <li>– араас тиэкистэн туһааннаах информацияны ылар;</li> <li>– ыйынньыгынан, энциклопедиянан о.д.а. матырыйаалларынан сатаан үлэлиир.</li> </ul> <p>Саха литературатын орто оскуолаҕа үөрэтэр программаны онорорго маннык сүрүн туһайыылары тутустум:</p> |
|--|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

|                                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|--------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                | <p>6. Норуот тылынан уус – уран айымньыта сахалыы уус- уран литература силиһэ, төрдө буоларын аахсан, уус- уран литератураны, фольклору кытта ситимнээн үөрэтии.</p> <p>7. Айымньыны идеянай тосхолунан эрэ буолбакка, уус- уран ситиһиитин, үөрэнээччигэ сайдыыны, литературнай үөрэҕириини төһө биэрэр кыахтаабын сыаналаан талы уонна тангы.</p> <p>8. Уус- уран айымньыны айар ньыма арааһын, литература теориятын өйдөбүллэрин түмэн, бөлөхтөөн биэри. Ону үөрэнээччи болҕойоро, бэйэтэ туттарга эрчиллэрэ.</p> <p>9. Талан үөрэтии уонна талан аабы хайысхатын тутуу. Оҕону баҕаран туран үөрэнэргэ, бэйэни сайыннаарга, бэйэ санаатын, сатабылын, дьоһурун сыаналыырга уһуйуу.</p> <p>10. Үөрэнээччигэ айарга үөрэнэр, холоноҕо кыагы биэри, тэрийи, сөптөөх үөрүйэҕи, сатабылы инэри, дьобура сайдарыгар ирдэбил туруоруу.</p> <p>Суругунан үлэлэрэ өйтөн суруйуу көрүнгүнэн ытыллар. Экзаменга бэлэмнэнии тест көмөтүнэн ытыллар.</p> |
| 6. Түмүгү ситиһэргэ ирдэбиллэр | <p><b>Үөрэх дэгиттэр үөрүйэхтэр; тыыннаах тыл, айар, чинчийэр дьобур:</b></p> <p>Айымньыны аабыга, ырытыга үөрэнээччи үөрэх дэгиттэр үөрүйэхтэрин, дьайыыларын ылынар, ицэринэр толору кыахтаах. Уус-уран айымньыны аабы, ырыты усталаах-туоратыгар үөрэх үөрэх дэгиттэр үөрүйэхтэрин оҕо тиэкини аабыттан сабалаан сыыйа ицэринэр. Бу соруку ситэргэ ордук суолталаах үөрэнээччилэр санааларын сааһылаан суруйар, чинчийэр, айымньылаахтык үлэлиир эйгэлэрин анаан үөскэтэр соруку турар. Оччобуна эрэ уус — уран айымньы муцура суох дирицин, санааттан санааны сабар, толкуйу тобулар, ойү үрдэтэр, киһини айымньылаах үлэбэ, чинчийэр таһымца таһаарар кыахтаабын оҕо итэбэйэр. Санаа тийимтиэ буолуутун ситиһэр инниттэн үлэлэр көрүңнэринэн наардаан, ньымалары сырдатты суолун тутустубут. Суругунан үлэлэр, чинчийэр үлэлэр, айымньылаах айар үлэлэр, хоһоонноохтук аабы, ойтон айар суруйуулар, айымньыттан айымньы.</p>              |
| 7. Түмүк                       | <p>11 кылааска саха литературатыгар үөрэтии түмүк ситиһиитэ. Үөрэх стандарда үс бөлөх түмүгү ситиһиэхтээхпитин ыйарын учуоттуурга : тустаах үөрэх биридимитин атын биридимиттэри кытта алтыһыга үөскүүр сатабыллар сайдыыларын, оҕо сир-майгы быһыытынан сайдыытын уонна ытык өйдөбүллэр</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |

|  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|--|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|  | <p>тиһиктэрин баһылааһын (личностные, метапредметные, предметные результаты). Түөрт сүрүн сатабылы ингэрэн сайыннаран үс түмүгү ситиһиэххэ сөп:</p> <p>1.Тус санааны, сыһыаны сайыннаран үөрүйэх (<i>личностные УУД</i>)   тустаах үөрэх биридимиятин,</p> <p>2. Бэйэни салайынар-дьаһанар үөрүйэх (<i>регулятивные УУД</i>)   атын биридимияттэри кытта алтыһыга үөскүүр сатабыллар,</p> <p>3. Билэр-көрөр үөрүйэх (<i>познавательные УУД</i>)   оҕо сир-майгы быһыытынан сайдыытын уонна ытык өйдөбүллэр</p> <p>4.Бодоруһар үөрүйэх (<i>коммуникативные УУД</i>)   тиһиктэрин баһылааһын,</p> <p>Ытык өйдөбүллэри үөрэнээччигэ ингэрии түмүгэ:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Киһи сайдыылаах уонна ситиһиилээх буоларыгар төрөөбүт тылынан аабы суолтатын өйдүүр; уус — уран литератураны тылынан искусство ураты көрүнүн быһыытынан сыаналыыр;</li> <li>• тулалыыр эйгэ туһунан билии — көрүү, аабы көмөтүнэн кэнниирин — дириңиирин өйдүүр;</li> <li>• норуот айымньыта уонна уус — уран литература саха төрүт олохун — дьаһабын, историятын, тылын — өһүн, култууратын көстүүтэ буоларын өйдүүр, сыаналыыр;</li> <li>• Саха сирин, Россия уонна аан дойду норуоттарын чулуу айымньыларын ааһан, атын норуот култууратын, литературатын ытыктыыр;</li> <li>• Үтүөнү — мөкүнү, сырдыгы — хараны арааран, сирэ тутуһуу, амарах, аһыныгас, дьонно кыһамньылаах майгы үчүгэйгэ тиэрдэрин өйдүүр.</li> <li>• Сайыннары түмүгэ:</li> </ul> <p>аабы улэтин араас көрүнэр сыал-сорук туруорунар, былаанныыр, түмүгүн сабаҕалыыр;үлэтин хонтуруолланар,сыаналана үөрэнэр;</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• уруокка, уруок таһынан үлэбэ бэриллит сорудабынан араас информационнай эйгэ кыабын талар, туһанар;</li> <li>• уус—уран айымньыга мөккүөр төрүөтүн, сайдыытын быһаарар, үөскээбит көстүүлэри, дьон сыһыанын ырытан дакаастыыр;</li> </ul> |
|--|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

|  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|--|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|  | <ul style="list-style-type: none"> <li>• уус—уран айымны сүрүн ис хоһоонун, дьоруойдар араас сыһыаннарын, сүрүн сюжет сайдытынын ырытан, анал бэлиэнэн быһаара үөрэнэр;</li> <li>• аахпытыгар олобуран, тэнниир уонна ойуулуур, учебнигынан үлэлиир;</li> <li>• бэриллибит темаҕа санаатын сааһылаан айан кэпсиир, суруйар.</li> </ul> <p>Үөрэтии түмүгэ</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• ааҕы сүрүн үөрүйэхтэрин баһылыыр;</li> <li>• айымны араас көрүнгүн болбойон истэр;</li> <li>• сааһыгар сөптөөх араас көрүнгээх тиэкиһи үчүгэйдик өйдүүр, ырытар, туһанар;</li> <li>• сөбүлээн аахпыт айымнытын туһунан уһуктубут иэйиитин үллэстэн санаатын суруйар;</li> <li>• айымны тылын араас дэгэт суолтатын өйдүүр, эпитети, өс хоһоонун, уус — уран ньыма арааһын кэпсиригэр туһанар;</li> <li>• айымны ис хоһоонун толору кэпсиир, ырытар дьобуруун баһылыыр; чопчу тиэмэҕэ араас көрүнгээх суругунан айар үлэни толорор.</li> </ul> |
|--|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|